

Sanja Cvetnić

Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Likovni i pisani izvori za slikane medaljone s čudima Majke Božje Remetske Ivana Krstitelja Rangera u Remetama

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

Predan 11. 7. 2005. – Prihvaćen 5. 11. 2005.

UDK: 75.052(497.5 Remete)“17”

Sažetak

Dio oslika nutrine nekoć samostanske crkve pavlinskoga reda Ivan Krstitelj Ranger ostvario je na njezinu ulazu, s izvorno pedeset i devet medaljona slikanih na svodu i zidovima, od kojih je sačuvano njih četrdeset i pet. Prikazuju odabrani historijat čuda vezanih uz hodočasničko središte Majke Božje Remetske, koje se u toj crkvi nalazi. Prikazani događaji datirani su od »oko 1250.« do 1747. godine, pa se s posljednjom određuje i datum njihova dovršetka. Autorica utvrđuje dio Rangerovih izvora u rukopisnom popisu remetskih čuda, koji je vjerojatno napisao prior remetskoga samostana Jakov Jurišević i naslovio ga Mater amabilis (1665.), a pobraja devedeset i četiri čuda od početaka do godine zapisa, te u Pharmacopœa coelestis (1672.), historijatu sa sto i šesnaest čuda u 17. stoljeću, od 1600. do 1670. godine, koje je prior olimskoga samostana Andreas Eggerer tiskao u Grazu. Eggererovo djelo ilustrirano je sa šesnaest bakroreza, jed-

nim naslovnim i petnaest prizora koji likovno tumače čuda. Ranger se također njima koristio, kao predloškom ili tek kao nadahnućem, i to u oblikovanju okvira medaljona i dekoracije, i u rješenjima likovne naracije. Remetska čuda spominje i Nikola Bengner u Annalium eremi-coenobiticorum (1743.), u vrijeme Rangerova oslika provincijal pavlinskoga reda. Propagandna namjena slikanih medaljona i njihova javna uloga uvjetovale su izbor čuda i arhaizam pojedinih likovnih tumačenja, ali je zahvaljujući svjetlosnim značajkama (bačenim sjena) slikanih stucco-okvira i njihovih ukrasa u skučenom prostoru zadanoga niskoga crkvenoga ulaza ipak našao način da pokaže vještinu baroknoga iluzionizma. Napori pavlinskoga reda oko promocije hodočasničke crkve u Remetama okrunjeni su bulom s oproštima koju je 1747. godine svetištu podijelio papa Benedikt XIV.

Gljučne riječi: Ivan Krstitelj Ranger, zidno slikarstvo, 18. stoljeće, Remete, ikonografija, hodočašće

Medaljoni s čudima Majke Božje Remetske pavlinskoga slikara Ivana Krstitelja Rangera (Götzens u župi Axams 1700. – Lepoglava 1753.) na svodu i zidovima ulaznoga dijela nekada pavlinske, a sada Župne crkve Uznesenja Marijina u Remetama privukli su niz istraživača svojom relativnom očuvanošću, umjetničkim i kulturološkim značajkama i napoljetku – brojem (sl. 1). Četrdeset i pet medaljona, koliko ih danas postoji pod pjevalištem, na zidovima i pilastrima ulaznoga dijela crkve, najdetaljnije je istražila Marijana Schneider (1968.), određivši odmah i posebnost njihova kompozicijskoga smještaja u tom prostoru: »Dok su druga poznata prošteništa imala naokolo crkve cinkтуру s trijemovima u kojima su bile naslikane scene čudesa, remetska crkva ujedno i samostanska crkva, nije mogla imati cinkтуру. Stoga su slike sa scenama čudesa dobile u samoj crkvi mjesto koje je svojim oblikom donekle odgovaralo arkadama cinkture, scene su bile na sličan način bliske i dobro vidljive na zidovima i prilično niskim svodovima ispod pjevališta, a ujedno su profani oblici scena donekle odijeljeni od crkvene lađe.«¹ Na temu su se s različitih aspekata osvrnuli i brojni drugi povjesničari i povjesničari umjetnosti.² Prema svjedočanstvu

Ivana Krstitelja Krapca (1870.), broj slikanih medaljona bio je izvorno, prije potresa 1880. godine i kasnijih preuređenja, veći: »Pod samim korusom ima 59 slika malih u narodnom odielu, a predstavljaju čudesa što bi se sblila (*sic*) u puku hrvatskom, komu na toliko omili ovo mjestance Remete, i pobožnost prema B. D. Mariji.«³ Krapac je ujedno istakao značajku koja će najviše biti spominjana u vezi s remetskim slikanim medaljonima, a to su prikazi nižih staleža, njihove odjeće i okružja, pa Janko Barlè (1915.) ističe samo to: »Zanimljive su te sličice, što nam pokazuju, kako su se ljudi onda, sredinom XVIII. vijeka nosili, a na nekim slikama vidi se i slika remetske crkve i samostana.«⁴ što gotovo doslovno prenosi Kamilo Dočkal (1945.).⁵ Za Rangera, koji se do tada s uspjehom okušao u zadacima oslika velikih crkvenih svetišta, kapela ili cijelih crkava, najveći izazov u narudžbi medaljona zacijelo je bio kako izbjeći repetitivnost slikarskih rješenja u zadanom prostoru i kako što bolje protumačiti programatsku želju naručitelja, odnosno vlastita reda, za ikonografskom porukom oslika na ulazu u remetsko proštenišće.

1. Remete, slikani medaljoni Ivana Krstitelja Rangerera iz 1747. g. (foto: S. C.)
 Remete, painted medallions by Ivan Krstitelj Ranger from 1747

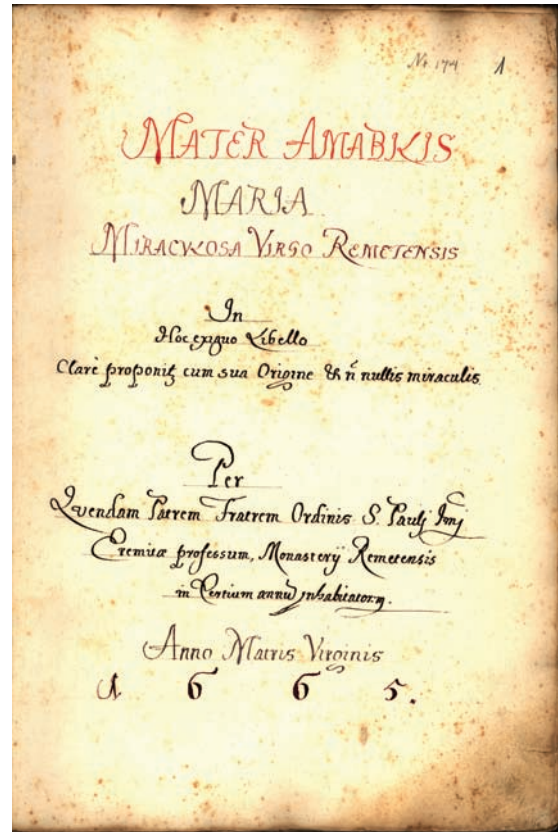
Medaljoni su slikani na zakrivljenim plohamu svoda i na ravnim zidovima, no svaka je slika »položena« na zidni plašt kao prenesena (*quadro riportato*), s vlastitim okvirom, očištem i natpisom na iluzioniranoj traci ili polju pod njim. Za svaki od njih promatrač mora u potpunosti promijeniti motrište, a njegov hod unosi u oslik dimenziju vremena. S obzirom na to da ih nije moguće sagledati u jednom trenutku, medaljoni tvore dojam da se radi o godinama nagomilanim *ex-voto* prizorima. Ipak, njihov značaj nije zavjetni, kako se to povremeno u literaturi navodi. Čudesni događaji oslobođenja od bolesti, napasti, ropstva ili zavjere datirani su od 1250. do 1747. godine, te sadrže odabrani historijat uslišanja po zagovoru Majke Božje Remetske i imaju propagandnu a ne zavjetnu narav.⁶ O tome svjedoči njihov smještaj i funkcija kojom se na početku crkvenoga hoda remetsko proštenište vizualno deklarira kao izvor brojnih čuda. Potom, jedinstvena su koncepcija i izrada, jer su ostvareni na osnovi jedinstvene narudžbe. Nju nisu dali u zavjet uslišanici, u to vrijeme neki već stoljećima pokojni, nego red, odnosno glavari u čijoj je skrbi bilo proštenište. Pavlini su kult Majke Božje Remetske očito željeli osnažiti likovnim i tekstovnim opisom dijela zabilježenih čuda kako bi ona bila vidljiva hodočasnici. Posljednja godina navedena na medaljonu jest 1747., pa tu godinu, uzimamo kao *terminus ante quem non* za dovršetak remetskih medaljona. U nutrim crkve, na

trijumfalnom luku pred svetištem, nalazio se natpis s monogramom koji je otkrivao dataciju 1745. godine: »QVE EST ISTA VIRGO QVAE ASCENDIT DE DESERTO SICVTI AVRORA EXSVRGENS.«⁷ U vrijeme Rangerova rada, dakle između 1745. i 1747. godine, priori samostana u Remetama bili su Hrizostom I. Križ (izabran u kolovozu 1743.), Kvirin I. Ban (izabran u kolovozu 1746.), a radovi na osliku crkve i medaljonima pod pjevalištem morali su biti gotovi – ili neposredno pred dovršetkom – u veljači 1748. godine, kada je izabran Gerard I. Tomašić.⁸ Razdoblje u kojem nastaju obilježeno je radom najvećega pavlinskoga povijesničara, Nikole Bengera (Križevci 1695. – Lepoglava 1766.), koji je objavio historijat jednoga drugoga Marijina svetišta o kojemu su skrbili pavlini, prošteništa Majke Božje Koruske kraj Križevaca (1730.), a neposredno prije remetskih medaljona izašla je u Požunu i njegova povijest pavlinskoga reda, u kojoj je – među ostalima – spomenuo i čuda Majke Božje Remetske.⁹ Benger je osim toga obnašao »ugledne službe među pavlinima i četiri puta je bio izabran za poglavara hrvatske redodržave (1743, 1752, 1758, i 1761.)«¹⁰ Dakle, u vrijeme njegova prvoga trogodišnjega stolovanja Ranger je zadužen za oslik remetske crkve i medaljona. Vrhovni general pavlinskoga reda od 1739. do 1745. bio je Andrija IV. Mužar, i sâm u mladosti poglavar remetskoga samostana (1719.–1721. i 1729.–1731.), pa se u spomenutom nizu imena, poglavito

2. Johann Caspar Mannasser, *Alegorijski prikaz Marijina hodočasničkoga svetišta u Remetama*, naslovni bakrorez u: A. Eggerer, *Pharmacopœa coelestis* (1672.) (foto: S. C.)

Johann Caspar Mannasser, *Allegory of the pilgrimage site of Virgin Mary at Remete*, title engraving in: A. Eggerer, *Pharmacopœa coelestis* (1672)

3. Naslovnica rukopisa J. Juriševića (?), *Mater amabilis* (1665.). Zagreb, Arhiv HAZU (foto: G. Kos)

The title page of the manuscript *Mater amabilis* (1665) by J. Jurišević (?). Zagreb, Archive of HAZU

generala Mužara, provincijala Bengera i priora Križa, mogu identificirati pavlini koji su 1745. godine s Rangerom razradili program remetskih oslika.¹¹

Kronogram utkan u natpis na vratnicama ulaza u crkvu: »STRUCTURAM HANC PIETAS MARIANA / CIRCVM-DVXIT.« svjedoči o datumu dogradnje (1722.) dijela s pjevalištem, podno kojega se nalaze medaljoni.¹² Natpis iznad crkvenih vrata poziv je hodočasnicima da se zaustave i zazovu Mariju: »SISTE / VIATOR. / RESPICE STELLAM / INVOCA MARIAM.«¹³ a taj se pastoralni ton nastavlja i na prvim koracima nakon ulaza, na ikonografskom i tekstovnom sadržaju medaljona, ili – kako je napisao Željko Jiroušek (1938.) – »Ukratko, pod ovim je pjevalištem prikazana zorno u slici i riječi čitava remetska 'Pharmacopœa coelestis' (Ljekarna nebeska) odnosno ozdravljenja i čudesa koja su se dogodila po zagovoru 'Divae Matris Remetensis'.¹⁴ U tom su smislu, kao uzor dijelu Rangerovih medaljona, više puta do sada naznačeni bakrorezi objavljeni u *Pharmacopœa coelestis*, djelu pavlina Andrije Eggerera (1672.), priora samostana u Olimju.¹⁵ Do sada ta veza, međutim, nije povijesno-umjetnički istražena, kao što nisu navedeni ni ostali mogući izvori na temelju kojih Ranger tvori živopisni slikani svijet remetskih uslišanika. Eggererovo djelo, u prijevodu *Ljekarija nebeska*, iz kojega su dijelom preneseni sadržaji medaljona, u punom naslovu donosi i citat iz Izajije (55,1):

»Venite, qui non habetis argentum, properate, emite absque argento, & absque ulla commutatione.« (O svi vi koji ste žedni, dođite na vodu: ako novaca i nemate, dođite.),¹⁶ što također upućuje na propagandnu narav takva oblika prisjećanja na čudesna izlječenja i izbavljenja po zagovoru Majke Božje Remetske. Eggerer pobraja sto i šesnaest čuda u sedam desetljeća (1600.–1670.) s istom namjerom s kojom Ranger oslikava ulazni dio s čudima koja su se dogodila u rasponu od pet stoljeća (oko 1250.–1747.), odnosno s kojom od njega taj oslik naručuju pavlinski glavari. Prva grafika u knjizi, naljepljena na početku, razlikuje se od ostalih veličinom i alegorijskim a ne narativnim sadržajem, kao što priliči naslovnoj ilustraciji. Rješenjem se izravno ne vezuje uz Rangerove prizore, ali je srodna u propagandnom naporu (sl. 2). U središtu je prizora veduta remetske crkve i samostana s juga. Vidljivo je gotičko svetište crkve, i danas sačuvano, te uz južni zid prigradna kapela Majke Božje (1645.–1880.), porušena nakon velikoga potresa.¹⁷ Crkva i samostan smješteni su u krajolik nadvišen utvrdom (Medvedgrad?), a povrh njih, u oblacima lebdi okrunjena Majka Božja Remetska s Djetetom. Oboje su ukrašeni zavjetnim krunicama i frontalno okrenuti, flankirani s dvanaest ljekarničkih posuda sa svake strane.¹⁸ Povrh *Thaumaturge* razmotana je traka s natpisom koji objašnjava kako ljudskom rodu nema boljega lijeka od Marijina: »Medicina Maria nihil est efficacius nec mirum

4. Ivan Krstitelj Ranger, *Čudo s plemićem Benediktom iz Vasvára iz 1573.*, zidna slika, Remete, 1747. (foto: S. C.)

Ivan Krstitelj Ranger; The Miracle with Nobleman Benedict from Vasvár from 1573, mural painting, Remete, 1747

5. Ivan Krstitelj Ranger, *Čudo s oživjelim sinom medvedgradskoga vladara oko 1250.*, zidna slika, Remete, 1747. (foto: S. C.)

Ivan Krstitelj Ranger; The Miracle with the Resuscitated Son of the Ruler of Medvedgrad around 1250, mural painting, Remete, 1747

ipsa Medicum et medicinam humani generis genuit Casari / Libro 7 / C.25«, a ispod nje: »S. MARIA REMETENSIS«. U donjem su dijelu prikazana s desne strane četiri raskošno obučena bradata starca, od kojih dvojica prednjih nose posude s imenima grčkoga liječnika Galena i grčkoga boga liječništva Asklepija (Eskulap),¹⁹ a zapis na traci koja pred njima lebdi iskazuje ograničenje moći liječnika: »Non est in Medicis semper reseuent in agri«. Kompozicijski im je sučeljena skupina bolesnika – hromih, slijepih, nijemih – a tekst natpisa na nosiljci jednoga od njih izražava nadu u Božji zagovor, a potom i onaj Djevice Marije: »Spes prima Deus / Spes altera Virgo / Maria.« U desnom donjem kutu lista, ispod prizora nalazi se monogram satkan od slova »I« i »C«, potom prezime »Mannasser« i naposljetku kraticu »f.« za »fecit«, po čemu autora možemo razriješiti kao Johanna Caspara Mannassera, bakroresca iz Graza.²⁰ Josip Matasović (1933.) smjestio je pojavu Eggererova djela u kulturnopovijesni kontekst: »Eggererova monografija 'Pharmacopæa coelestis' koja je također uz ostale edicije historizirala taj kult dokument je žive religioznosti tadašnjih Hrvata tik pred zrinško-frankopansku katastrofu i dokaz trijumfa dokrajčene protureformacije. Tu se nižu i ilustrovana miracula Remetske Gospe od 1600. dalje, jer za prijašnje razdoblje historije su izginule (»ea Vulcanus una um Monasterio absumpsit«). Čudesa su se po bilješkama kronike sastojala u zazivanju, utjecanju i zavjetu potrebnih. Uvijek bi im se tada ukazala spodoba remetskoga Marijina kipa i čudo se zbivalo: mrtvi su oživljavani, nečisti su dusi gonjeni, slijepci bi progledavali a bogalji i bolesnici svake vrste ozdravljali su. Sužnjevi su mogli osloboditi se, nijemi progovoriti, padavičavi lišiti se svoga zla. A i porodilje su se često spašavale zajedno s novorođenčadi od komplikacija, dok su posebnu partiju čudesâ činile odbrane od vruga i od vještica. Pojave, uostalom, koje su već bile tipične za sva mjesta marijanske thaumaturgije.«²¹ Mariološko djelo *Pharmacopæa coelestis* doista nema oštricu protu-

reformacije, kao što ju nema ni Rangerov oslik. Oni naglašavaju vjersku praksu hodočašća i pobožnost Mariji, te imaju pastoralnu i propagandnu oznaku poslijetridentskoga duha (a kako i ne bi u to vrijeme?), ali im je napor usmjeren ka katoličkoj obnovi a ne osudama krivovjernika ili teološkom nadmetanju.²² Matasović spominje Eggererovu tvrdnju o tome kako su prijašnji popisi čuda izgorjeli u požaru samostana,²³ no pisac *Pharmacopæa coelestis* tada vjerojatno nije bio upoznat da: »Gotovo istodobno piše o čudesima Majke Božje remetske autor djela 'Mater amabilis', remetski Pavlin iz god. 1665., koji je bio vjerojatno sam remetski vikar o. Jakov Jurišević, kome su sva vrela bila pri ruci.«²⁴ Rukopis *Mater amabilis* datiran je »godinom Majke Djevice« (a ne Gospodnjom) 1665., sadrži devedeset i četiri čuda, a sačuvan je do danas (sl. 3).²⁵ Čuda tiskana u *Pharmacopæa coelestis* i rukopisni popis u *Mater amabilis* podudaraju se samo u petnaest događaja, a ostali su različiti, pa tako samo rukopis spominje događaj iz 1573. godine koji prepoznajemo na Rangerovu medaljonu s pokleklim plemićem (sl. 4) kojemu se tijekom molitve za klecalom ukazuje Majka Božja Remetska, i s pisanim objašnjenjem o čudesnom ozdravljenju Benedikta iz Vasvára (Vašvar) od srčane bolesti: »Nobilis Benedictus de Vasvár graviſsimo Cordis / dolore Cruciatu, Sanatur. 1573.« Kronološki prvo među Rangerovim slikanim čudima (i onima u rukopisu *Mater amabilis*), koje se dogodilo »oko 1250.«, spominje i Eggererova *Pharmacopæa coelestis*, ali ga datira u 1240. godinu. Prema toj – očito popularnoj predaji – sinčić vladara Medvedgrada zadavio se šljivom, i zamro, ali je pred skulpturom Majke Božje Remetske oživio: »Dÿnastæ Dominij et Arcis Medved, Filiolus in odium Nutricis fuæ, a quodam Antico pruno recenti Suffocatus, deportatus / Remetam, et ante Aram huius S. Statua, profusus, post triduum Vitam recepit, circa A. 1250.« (sl. 5) Događaju je posvećena velika pozornost jer njime započinje historijat čudesa, pa je u rukopisu *Mater amabilis* Jakov Jurišević (?)

6. Čudo sa spašenom utopljenicom iz 1600., bakrorez u: A. Eggerer, *Pharmacopœa coelestis* (1672.). Kloštar-Ivanić, franjevački samostan (foto: S. C.)

The Miracle with a Woman Saved from Drowning from 1600, copperplate engraving in: A. Eggerer, *Pharmacopœa coelestis* (1672.). Kloštar-Ivanić, Franciscan monastery

postavio pitanje identiteta medvedgradskoga vladara: »Razgovarao sam s čovjekom, koji je najveći povjesničar u ovoj kraljevini. On mi je rekao, da ovaj dinasta mora biti ili netko od obitelji grofova celjskih ili Ivan Korvin. Jedni i drugi bili su gospodari Medvedgrada, jedni i drugi prijatelji našeg samostana.«²⁶ Budući da je u vrijeme kada je datiran rukopis *Mater amabilis* (1665.) još živ popularni pisac *Memoria regum, et banorum Dalmatiae, Croatiae, & Sclavoniae* (1652.), jedan od remetskih uslišanika i zagrebački lektor i kanonik Juraj II. Rattkay de Nagy Tabor (1612.–1666.), vjerojatno je on taj »najveći povjesničar u kraljevini« s kojim je pisac *Mater amabilis* razgovarao. Jurišević (?) otkriva i podrijetlo obavijesti o medvedgradskom čudu kako bi mu osnažio legitimnost: »A što sam tako opširno opisao o prvom čudu, nemoj misliti, da je to kakva bajka. To je suha istina. Čudo se razglasilo na sve strane, tako da se o njemu pripovijedalo ne samo u Remetama, već i drugdje, pa se čini da se ne će nikada zaboraviti. Da samo jedan primjer navedem. Tu mi je povijest pripovijedao sam zagrebački biskup Petar Petretić, uzor svih svetih biskupa, otac siromaha, ljubitelj redovnika, štovatelj prečiste Djevice, čuvar stare zagrebačke pobožnosti. On nam je dakle ovu zgodu osvježio. A on ju je čuo prije 48 do 50 godina od svoje, vrlo pobožne majke, koja je često hodočastila u Remete i koja je tu zgodu čula od propovjednika s propovijedaonice. Zgoda joj se tako utisnula u pamet, da ju nije nikada zaboravila.«²⁷ Dakle, osim tiskanih, Rangeru su bili dostupni i rukopisni izvori, a oni pak prenose i propovjednu poruku i usmenu predaju, bliske i razumljive puku. S obzirom na važnost prvoga čudotvornoga događaja, Ranger slika prizor u luneti na južnom zidu, vidljiv na prvim koracima nakon ulaza. S piscima koji su mu bili izvor on dijeli napor da se remetsko hodočasničko svetište uzdigne u ugledu i časti na razinu nacionalnoga svetišta, koji je u rukopisu *Mater amabilis* izrijekom otkriveno: »Po samoj odredbi Božjoj stavljen je sveti kip Marijin u ovu remetsku dolinu,

7. Ivan Krstitelj Ranger, Čudo sa spašenom utopljenicom iz 1600., zidna slika, Remete, 1747. (foto: S. C.)

Ivan Krstitelj Ranger, The Miracle with a Woman Saved from Drowning from 1600, mural painting, Remete, 1747

da bude za cio Ilirik ono, što je Loreto Talijanima, Passau Austrijancima, Zell Štajercima, Čenstohovo cijelomu sjeveru.«²⁸ Premda uskraćen za obavijesti o drugim čudotvornim događajima iz sačuvanih arhiva, Eggerer u *Pharmacopœa coelestis* iskazuje sličnu, ali još smjeliju misao o remetskom svetištu, da mu po starosti i čudotvornoj moći u cijelom kraljevstvu nema ravnja.²⁹

Osim u namjeri i u opisu pojedinih događaja, izvore za slikane medaljone prepoznajemo i u šesnaest bakroreza kojima je ilustrirano Eggererovo djelo *Pharmacopœa coelestis*, no Ranger nije sve grafičke naracije jednakovrijedno »iskoristio«. Nekima se poslužio kao izravnim predloškom, tek ga malo prilagodivši drugomu mediju, drugomu stoljeću i drugomu prostoru likovnoga djela, a drugi su samo daleko ili posve zanemarivo nadahnuće. Svaki grafički prizor uokviren je, kao i Rangerovi slikani događaji. Okviri grafika ukrašeni su motivima akantusa, hrskavice, rotulusa (*Rollwerk*), fruktona, bisernih nizova i glavicama *putta*, ali u osliku dekorativni repertoar nije tako raznolik, jer se Ranger uglavnom služi samo akromatskim, svjetlosivkastim iluzioniranim *stucco*-okvirima razvedenih obrisa. Samo su u medaljonima koji su smješteni u središnjim travejima, u osi ulaza, dakle u prostoru kroz koji svaki vjernik obvezno prolazi, okviri slikanih prizora raskošniji. Slikar ih je pri vrhu zaključio rotulusom, opleo akantusom ili je – ispod onih smještenih niže, na bazu sfernoga trokuta – na pilastar »oslonio« velike iluzionirane školjke. Svi su ti motivi slikani kao *stucco*-dekoracija. Prostorno najjaču iluziju Ranger je ostvario u posljednjem motivu, školjkama, i u lebdećim trakama ružičasta tona koje nose natpise, jer njih odvaja od podloge dubokim bačenim sjenama koje se u smjeru vezuju uz stvarni izvor svjetlosti, ulazna vrata. Što im je smještaj dalji od toga izvora, slikane sjene su dulje, jer je pad svjetla ukošeniji. Jednostavni iluzionirani okviri u bočnim travejima i natpisi na trapezoid-

8. Čudo s kršćanskim vojnikom koji se oslobodio turskoga ropstva iz 1636., bakrorez u: A. Eggerer, *Pharmacopœa coelestis* (1672.). Kloštar-Ivanić, franjevački samostan. (foto: S. C.)

The Miracle with a Christian Soldier who was Liberated from Turkish Captivity in 1636, copperplate engraving in: A. Eggerer, *Pharmacopœa coelestis* (1672). Kloštar-Ivanić, Franciscan monastery

9. Ivan Krstitelj Ranger, Čudo s kršćanskim vojnikom koji se oslobodio turskoga ropstva iz 1636., zidna slika, Remete, 1747. (foto: S. C.)
Ivan Krstitelj Ranger, The Miracle with a Christian Soldier who was Liberated from Turkish Captivity in 1636, mural painting, Remete, 1747

nim poljima (a ne na iluzioniranim trakama) također su sjena logički vezani uz svjetlosne izvore, prozorske otvore lijevo i desno od vrata. Tako je Ranger usprkos policentričnosti očičta, različita za pojedine prizore slikanih medaljona, ipak ujedinio cjelokupni oslik pomoću svjetlosnih značajki okvira i njihove dekoracije, koja je sustavno provedena i vezuje iluziju uz stvarnu arhitekturu, odnosno realni izvor svjetlosti. Dekorativnim naglaskom na motivima koji su postavljeni u središnju os odgovorio je na hijerarhiju prostornog kretanja, pa se u navedenim značajkama otkriva vrstan i vješt barokni iluzionistički slikar koji razumije vezu zidnoga oslika i arhitekture, što najviše podržava Rangerovo autorstvo slikanih medaljona, usprkos povremenim sumnjama u tu atribuciju.³⁰ Pomoćnik ili pomoćnici, koji se mogu samo pretpostaviti zbog opsega poslova koji su Rangeru povjeravani, ali ne i zbog njihove autorske identifikacije – da se poslužimo svjetlosnom metaforom – posve su zasjenjeni snažnom i jedinstvenom majstorovom zamisli i kvalitetom njezine izvedbe. Ranger je i u skučenom prostoru zadanoga niskoga crkvenoga ulaza, sputan velikim brojem medaljona, našao način da pokaže moć baroknoga iluzionizma.

U usporedbi pripovjednih rješenja remetskih čuda prvi Rangerov predložak prepoznamo u bakrorezu s naslovom »§. 1. Mortua reviviscit.«,³¹ ujedno i kronološki najstarijem prizoru u Eggererovoj knjizi (sl. 6). Odnosi se na spašenu utopljenicu, događaj iz 1600. godine. Za razliku od naslovne grafike nije signiran, a to nisu ni ostali bakrorezi. Svi su oni jednostavniji, pa i shematičniji nego naslovni, ali s njim ih vezuje široki raster, proizvoljnost u perspektivi, srodna tipologija i rješenje krajolika, pa se mogu promatrati kao djelo istoga autora. S bakroreza Ranger preuzima (sl. 7) osnovni kompozicijski raspored s pet figura, motiv dvokatne drvene kuće s čijega balkona događaj uzbuđeno promatra ženski lik, viziju Majke Božje Remetske, citira impostaciju kleče-

čega muškarca u molitvi, žene s uzdignutim rukama, a dijelom i utopljenice, pogotovo njezin neprirodni nagib vrata i mokru viseću kosu. Prezeti su i detalji: odloženo vedro kraj potoka, busen trave u dnu prizora i brežuljkasti krajolik koji se s druge obale nastavlja. Prikaz Smrti kao kostura s bakroreza Ranger zamjenjuje ženskim likom koji izvlači utopljenicu.³² Natpis pod njegovim medaljonom sažimlje opis događaja: »Puella ex Silinich, Aquis Submer/a, / ac Remetam mortua devecta, Vita re/stituitur. 1600.« Udaljena veduta Remeta na Rangerovu je medaljonu vjernija povijesnome svetištu nego skicozna utvrda na bakrorezu. Male su promjene vidljive u ženskoj odjeći – na Rangerovim su slikama suknje dulje, a krajevi marama padaju uz lice i povezane su pod bradom, a ne na zatiljku kako je to redovito na bakrorezima, što otkriva promjene u tradicionalnoj i mijenama nesklonoj nošnji.

Bakrorez kojim je u Eggererovoj *Pharmacopœa coelestis* ilustrirano čudo o zatočeniku (sl. 8) koji se oslobodio turskoga ropstva »§.8. Captivus è Turcia liberatur.«³³ nalazimo s istom godinom, 1636., u Rangerovu osliku (sl. 9) s potpisom: »Miles Christianus ex captivitate Turcica ope Auxiliatricis / Remeten/ſis Liberatur. 1636.« Smjer je ovdje obrnut, ali su scenografsko rješenje tamnice (kojoj nedostaje prednji zid kako bi promatrač mogao dobiti puni uvid u surovost zatvorenikova stanja), utvrde i spasonosni bijeg u daljini preuzeti. Grafičar i ovdje prikazuje shematizirano remetsko svetište kao cilj oslobođena uznika, ali nestvarno blizu moćnoj osmanlijskoj utvrđi. Nju je identificirao polumjesecom i zvijezdom. Na tom je mjestu Ranger primaknuo i uvećao viziju Majke Božje Remetske te njome zaklonio vrh utvrde na kojem bi mogli biti ti simboli. Osim toga, on je izostavio remetsko svetište, a krajolik snažno produbio, što sugestivnije naznačuje pogibeljnu udaljenost vojnika od sigurna utočišta, ali i djelotvornost zaziva u tuđini.

10. Čudo sa smrtno ranjenim Tomom Krajnickim iz 1659., bakrorez u: A. Eggerer, *Pharmacopœa coelestis* (1672.). Kloštar-Ivanić, franjevački samostan. (foto: S. C.)

The Miracle with Deadly Wounded Toma Krajnicki from 1659, *coppperplate engraving in: A. Eggerer, Pharmacopœa coelestis* (1672). Kloštar-Ivanić, Franciscan monastery.

11. Ivan Krstitelj Ranger, Čudo sa smrtno ranjenim Tomom Krajnickim iz 1659., zidna slika, Remete, 1747. (foto: S. C.)

Ivan Krstitelj Ranger, The Miracle with Deadly Wounded Toma Krajnicki from 1659, *mural painting, Remete, 1747*

Treći ilustrativni bakrorez odnosi se na čudo naslovljeno »§.12. Ufus Pedum restituitur.«.³⁴ Uslišanica je Turopoljka, hroma od rođenja zbog iskrivljene potkoljenice, koja se izliječila 1644. godine na hodočasničkom putu, već pri prelasku Save prema Remetama. Bakrorez prikazuje čak tri vremenski susljedna događaja: prilazak hrome djevojke Savi, molitvu u čamcu i viziju koja ju obasjava, te odbačene štake s druge strane obale i zahvalnu molitvu izliječene na putu prema remetskoj crkvi. Ranger je izdvojio samo središnji događaj, uvećao ga i približio uslišanicu, a u potpisu donosi ostale podatke o čudu »Virgo quædam Turopole(nsis), Tibiam Curvam â Sua Nativitate habens, Remetam proficisenf, / oratura Coñunem omnium Miserorum advocatam, dum Savum traÿcit, tibiam advertit /fuo iam / Loco restitutam, rectosquè /fe facere iam po/se gre/sus, Miratur. 1644.«

Na različite je načine iskazano, ali isto čudo odnosi se na povratak vida Helene Lovenčić *ex Prerovecz* 1649. godine. To čudo Eggerer naslovljuje poput novinskoga članka, pomalo skandalizirajućega prizvuka »§.15. Lumen oculorum redit multis præsentibus.«,³⁵ a Ranger slikani prizor potpisuje kratkom noticom koja daje sve odgovore (tko, što, gdje, zašto, kako i kada): »Helena Lovenchich, ex / Prerovecz. 7. Annis / Cæca, huc deducta, / ante Aram Thaumatis = / urgæ huius, Visum / recepit. / 1649.« Prikazi se u rješenju ne podudaraju, jer je na bakrorezu događaj prikazan dvojno, prije i poslije. Slijeva, dakle kronološki prije, pratitelj vodi do Remeta slijepu djevojku s dva štapa, povezanih očiju, a zdesna se zajedno vraćaju obasjani zrakama vizije Majke Božje Remetske, držeći se za ruke, a ona je prva jer joj je vid vraćen. Ranger ne slika dvojne prizore, pa djevojku prikazuje samu, pokleklu u krajoliku i obasjanu vizijom, sa zatvorenim očima umjesto povezanih. Na njih pokazuje kažiprstom ljevice, a štap pridržava desnicom. Na uskim prostorima sfernih baza svodova on se često koristi takvim rješenjima samostalnih figura uslišanika s vizijom.

O sretnom ishodu umalo smrtonosne zagorske tuče Eggerer izvještava u naslovu čuda iz 1659. godine »§. 23. Lethaliter faucis fanatur.« (sl. 10),³⁶ a taj događaj nalazimo i među slikanim medaljonima u Remetama (sl. 11). Premda je bio smrtno ranjen, kmet Toma Krajnicki iz Stubice ozdravio je po zagovoru Majke Božje Remetske, koju potpis pod Rangerovim slikanim prizorom naziva milosrdnom Samarićankom »Thomas Kraÿnicki Colonus Sztubicze(nsis) culiro in Latera â Socio adactô mori Iubetur, / Sed â Maria Remetensi, Velut pia Samaritana Sanatur. Año 1659.« Grafički i slikani prizor posve su usporedivi: dva napadača, jedan s nožem, a drugi s mlatom, trkom izlaze za Tomom iz niske kleti s velikim vratima. Ranger prenosi s bakroreza i sugestivni motiv mlaza krvi koji šiklja iz ubodne rane, ali izostavlja ranjenika na tlu, neznatno mijenja opis kleti, tako da je rubom prerezao velika vrata a dodao maleni otvoreni *oblok* (prozor) i u daljini skicozno naznačio remetsku crkvu i samostan, što grafičar ovaj put izostavlja. Vizija Majke Božje Remetske na grafici lebdi visoko nad prizorom, a na Rangerovoj je slici uvećana i dolazi u pomoć gotovo kao fizička zaštita napadnutom Tomi, koji u trku prema njoj sklapa ruke na molitvu. Na slikanom medaljonu on je odjeven u bijelu kmetsku *rubacu* i gaće, a na grafici svi protagonisti nose kratke kaputiće s ukrasnim gumbima (dolame) i čizme,³⁷ u što Ranger oblači samo zlikovca s nožem. Usprkos tim razlikama u opisu, slikar je očito bio zadovoljan pripovjednim rješenjem u bakrorezu, pa si je zahtjevan zadatak pronalazjenja novih rješenja za – izvorno – pedeset i devet čuda, olakšao prenošenjem predloška.

Za razliku od toga, trideset i treće čudo (šesto s bakrorezom) iz *Pharmacopœa coelestis*, u kojem Eggerer spominje i povijesnu osobu, grofa Nikolu Erdödyja, Ranger posve izostavlja, premda donosi dva čuda iz iste 1661. godine. Eggererov događaj je zanimljiv. On pripovijeda kako se utopio Pa-

12. Čudo s opsjednutom Barbarom Horvatičankom iz 1659., bakrorez u: A. Eggerer, *Pharmacopæa coelestis* (1672.). Kloštar-Ivanić, franjevački samostan. (foto: S. C.)

The Miracle with the Obsessed Barbara Horvatičanka from 1659, copperplate engraving in: A. Eggerer, *Pharmacopæa coelestis* (1672). Kloštar-Ivanić, Franciscan monastery

vao, sin časnoga čovjeka Jakova Jantolića, nadzornika grofovih imanja in *Superiori Ziche*.³⁸ Kada su ga izvukli iz vode, dječak je ležao šest sati bez znakova života, a tek nakon roditeljskoga zavjeta Majci Božjoj Remetskoj mrtvac je oživio – »Mortuus revivi/cit.«³⁹ – kako je pisac najvjestio sretan ishod u naslovu. Bakrorez prikazuje dramatične trenutke utapljanja, Smrt kao kostura-strijelca, očajnu majku uz potok i zavjet Jakova Jantolića Majci Božjoj Remetskoj. Protagonisti »Rangerovih« čuda iz 1661. godine su dva muškarca bez naznake mjesta provenijencije, izlječenja su manje spektakularna od oživjeloga mrtvaca, a prikazi su jednostavni – s uslišanikom i vizijom. Plemički obučen Martin Cvetkovec kleči u interijeru s velikim prozorom i popločenim podom, i desnicom se hvata za glavu pred vizijom Majke Božje Remetske. Tekst u potpisu obavještava kako se nakon toga riješio petogodišnje glavobolje [»Martinus Czuetkovecz / Quinque annis Capitis / Dolorem pa/sus, Voto / tandem facto ad Remet= / ensem Virginem Liberat(ur). / 1661.«.] Na drugom slikanom medaljonu iz iste godine gubavi Gašpar Zvonar povezan je bijelim zavojima od glave do pete, kleči u krajoliku i širi ruke pred vizijom otkrivajući tijelo, nakon čega se oslobodio čireva [»Ca/spar Zvonar, ulceribus / ad instar Lepro/si toto cor= / pore ob/fitus, ad Iordan(im) / Eremitanu(m) confugit / Lavandus et Sanitatem / recepit. 1661.«.]. O razlozima zbog kojih su remetski naručitelji izostavili događaj u kojemu se spominje Erdödy možemo potražiti u okvirima pavlinskoga diplomatskoga napora da javno vizualno ne izdvoje ni jednu od moćnih i uglednih plemićkih obitelji, ili pak da ju ne uvrijede uvrstivši je među kmetove, plemenitaše i niže plemiće, izjednačivši tako pripadnike različitih staleža prije vremena. Rangerov vizualni historijat remetskih uslišanja bio je dostupan svima, i namijenjen širokom puku, a pisana su svjedočanstva ipak bila privilegij viših staleža. Stoga, ono što je priličilo Eggereru, nije Rangeru, odnosno iako i jedan i drugi nastoje promovirati remetsko

13. Ivan Krstitelj Ranger, Čudo s opsjednutom Barbarom Horvatičankom iz 1659., zidna slika, Remete, 1747. (foto: S. C.)

Ivan Krstitelj Ranger, The Miracle with the Obsessed Barbara Horvatičanka from 1659, mural painting, Remete, 1747

svetište, Ranger to čini s mišlju na široki hodočasnički pûk. U slikanim se čudima pojavljuju samo pradavni i neimenovani medvedgradski velikaši, i srcobolni plemić Benedikt iz dalekoga Vasvára i iz daleke 1573. godine, kao potvrda da se – eto – i bogati utječu Majci Božjoj Remetskoj. Ti su primjeri dovoljni da se prenese poruka i zagolica mašta, ali i dovoljno neobavezni da nitko od suvremenika ne bude njima opterećen. U tom je smislu znakovito da – premda se na drugim mjestima Ranger poslužio Eggererovom knjigom, opisima i bakrorezima – to ne čini ni u jednom slučaju kada je riječ o poznatim obiteljima, dok *Pharmacopæa coelestis* spominje i Jakova Juriševića (1644.), pretpostavljena pisca *Mater amabilis*, potom velikoga povjesničara i kaptolskoga kanonika Jurja II. Rattkaya (1649.), zagrebačkoga biskupa Petra Petretića (1657.), grofa Emerika Erdödyja (1666.) i protonotara hrvatskoga kraljevstva Ivana Zakmardyja, katkada kao izravne uslišanike, ili kao vlasnike posjeda na kojima su uslišani njihovi kmetovi.

U demonski svijet uvodi nas sljedeće čudo iz plodne 1662. godine, kojom je Ranger datirao čak šest slikanih medaljona. Jedan od njih prikazuje kako se u sobi opsjednute Barbare Horvatičanke pojavljuje vizija Majke Božje Remetske i protjeruje noćnoga zloduha, kako je objašnjeno u potpisu: »Barbara Horvatičiana, / multis noctibus ab a/fmod= / æo infestata, factô Votô / ad hanc Matre(m) gratiar(um) / invocatoquë eius / Nomine, dæmonem / ad orcum / propulsat. / 1662.«

14. Čudo s opsjednutim Matijom Prigorcem iz 1665., bakrorez u: A. Eggerer, *Pharmacopœa coelestis* (1672.). Kloštar-Ivanić, franjevački samostan. (foto: S. C.)

The Miracle with the Obsessed Matija Prigorec from 1665, copperplate engraving in: A. Eggerer, *Pharmacopœa coelestis* (1672). Kloštar-Ivanić, Franciscan monastery

15. Ivan Krstitelj Ranger, Čudo s opsjednutim Matijom Prigorcem iz 1665., zidna slika, Remete, 1747. (foto: S. C.)

Ivan Krstitelj Ranger, The Miracle with the Obsessed Matija Prigorec from 1665, mural painting, Remete, 1747

Rangerov preplašeni vražić na toj slici znatno je manji od demonske figure ljudske veličine na sedmom bakrorezu (sl. 12) u Eggererovoj knjizi s naslovom »§. 50. Spectra abacta.«⁴⁰ Razlikuju se i impostacije uslišanice: Rangerova Barbara leži (sl. 13), a na bakrorezu sjedi na krevetu, ali je prostor srodno opisan i protagonisti čuda su istovjetni. Ranger slika veće demone na drugim medaljonima (1662., 1700.), i još tri puta ponavlja male (1626., 1665., 1742.), a na bakrorezima se taj motiv javlja još samo jednom, ali kao manja figura. Jaše na letećoj vještici koja napastuje muškarca usnula pod drvetom, čudo iz 1665. godine (»§. 80. Contracta maleficio manus sanatur«).⁴¹ To je jedanaesti bakrorez u Eggererovoj knjizi (sl. 14), a čudo prenosi i Ranger, ali bez leteće vještice (sl. 15). On događaj slika u interijeru spavaonice Matije Prigorca dok nemoćan leži na postelji zgrčenih ruku, a vizija Majke Božje Remetske protjeruje zloduha: »Mathia Prigorecz, nocte quadam maleficio medusæ infernalis, / Manus contracta, ope Deiparæ Remeten(sis) Sanatur. 1665.« Među sačuvanim Rangerovim zidnim ciklusima jedino u Remetama nailazimo na demonske figure prikazane tako da više podilaze neukoj mašti nego što su slikarski izazov: tamne, gotovo crne, s repom i rogovima.⁴² Nakon uspjeha u zahtjevnim zadacima *quadrature*, spomenimo tek iluzioniranu kupolu i oltar Navještenja u Pavlinskoj crkvi u Olimju (1740.), Rangeru je zadatak s vragovima i vražićima (ali i s izvorno pedeset i devet puta ponovljenom vizijom Majke Božje Remetske) bio poput potvrde redovničke poslušnosti, no u prikazu demonskih figura držao se tradicije. Na taj je način izbjegao kritiku koju je traktatist Giovanni Andrea Gilio (1564.) i jedan od tvoraca načela poslijetridentske ikonografije, uputio Michelangelu i njegovu *Posljednjem sudu*: »Michelangelo nije htio poštovati zajednički običaj slikara da anđele slikaju s krilima, a demone crne, s repom i dugim rogovima, što mi se ne sviđa, jer se ne može jasno razlikovati jedne od drugih.«⁴³ Ranger je stoga u Remetama, u rješe-

njima demonskih figura (jedinostvenima u opusu), posegnuo za znatno starijim ikonografskim repertoarom koji ih stoljećima nepromijenjeno tumači. Takav odabir opravdava predviđena publika, uglavnom ona ista koja naseljava i slikane medaljone. Uz potvrdu moći, slave i povijesti remetskoga središta, koristi i ispravnosti vjerske prakse hodočašća, te Marijina poslijetridentskoga ugleda oni su u ikonografiji trebala naći moralnu i vjersku pouku o brizi za dušu, slikanu *Ars bene moriendi*. Napasti, zlodusi, demoni, vražji sluge i druga sotonska stvorenja moćna su i opasna, ali uz Marijinu pomoć pobjediva u ovozemaljskom životu, sve dok se duša iskušava za vječni život: raj, čistilište ili paklene muke. Kao da ih ne dijeli dva i pol stoljeća, u drvorezima Albrechta Dürera (1493.) za moralno-poučni priručnik *Der Ritter von Turn* demonske su figure prikazane srodno Rangerovima.⁴⁴ Dürerove žene koje brbljaju pod misom napastuje zloduh (sl. 16), prikazan kao vražić – »Männer und Frauen, die während der Messe schwätzen, werden vom bösen Geist Befallen«, a tašta žena koja se češlja i ogleda u ogledalu (sl. 17) u vlasti je krupnoga demona koji se u prostačkoj pozi pojavljuje u njezinoj sobi i zrcali umjesto njezina odraza – »Die eitle Frau.«⁴⁵ Isusovac, književnik i propovjednik Juraj Habledić u djelu *Pervi otcza nassega Adama greh* (1674.) pripovijeda srodnu zgodu citirajući sud Thomasa Mora izrečen taštoj djevojci o tome da bi ju Bog za brižno uređivanje pred ogledalom mogao nagraditi paklom: »Napetilszeje bil negda Anglikan/fzki mučenik Thomas Morus, na neku go/fzpodichnu, ka/zeje u zerczalo gledechi zkerblyivo i do/fzta dugo czifrala, ke iz /sale, ali pravo reche /z: mučenik: Velikuti kriviczu uchini Bog o go/fzpod/fzka Divoyka, akti zat' tuoy kak veliki trud pekla né da. Staplet: in vita Morj.«⁴⁶ Verbalne i vizualne poučne (ne)zgode u kojima su na kušnji muškarci i žene, pamtljive su i uvjerljive, a još više ako su napastima zloduha izložene sirote djevojke iz obližnjih župa, identificirane imenom i prezimenom koje Ranger ispisuje pod slikanim me-

16. Albrecht Dürer, *Žene koje razgovaraju pod misom napastuje zloduh, drvorez u: Der Ritter von Turn, 1493.* (foto: S. C.)

Albrecht Dürer, Women Talking during the Mass are Assaulted by an Evil Spirit, woodcut in: Der Ritter von Turn, 1493

17. Albrecht Dürer, *Tašta žena, drvorez u: Der Ritter von Turn, 1493.* (foto: S. C.)

Albrecht Dürer, A Vain Woman, woodcut in: Der Ritter von Turn, 1493

daljonima: Katarina Mikuličić iz Pakovca (»Puella Catharina Mikulichich ex Pakovecz, â diuturna plurium / Mensium, gravi/sima in/olentia damonis, aff[licta grati]arum / hac Matre, Liberatur. 1700.«) i Margarita Brestic iz nedaleke župe Bistra (»Margaritha Bre/fzticz, Parochiæ / Bi/ztranen/fis, longo tempore / Maligni Spiritûs gravibus / afflicta tentationibus, / Patronciniô Matris / Eremitana Liberatur. / 1742.«).

U kronološkom slijedu Eggererovih čuda, osmi bakrorez s pripovjednim prizorom otkriva nutrinu sobe u kojoj se rodilja osnažena zagovorom Majke Božje Remetske bori sa Smrcu za život novorođenčeta, a naslov čuda naglašava kako je i ona sama bila u smrtnoj opasnosti: »§.55. Puerpera mortuum parit sed reviviscit.«⁴⁷ Zdesna je Smrt ponovno prikazana kao kosac u krajoliku. Ranger ju izostavlja, i isti događaj smješta potpuno u interijer, međutim slično je opisao nutrinu seoske sobe s dva mala prozora. Rodilja ne ustaje s kreveta, nego leži sklopljenih ruku prema viziji, a primalja (babica) kleči prikazujući joj dijete: »Barbara Bartulichiana ex Berdovecz mortuam / enixa Prolem, Augu/fi/simam Suplex invocat Tute= / larem, et Subito reviuifcit Proles. 1662.«

Od dva čuda iz 1663. godine koja su ilustrirana bakrorezima jedno o nesreći na gradilištu koja je sretno razriješena intervencijom Majke Božje Remetske: »§.62. Pes trabe obtritus divinitus fanatur.«⁴⁸ a drugo o ubodu nožem od kojega je slučajno nastradala djevojka: »§.68. Mortua re vivi/fcit.« (sl. 18),⁴⁹ Ranger je prenio ovo drugo (sl. 19). Obrnuo je smjer, ali je scenografija događaja ista, a protagonisti – dvije žene i muškarac – usporedivi su s bakrorezom: na tlu pred seoskom kućom leži djevojka, u tekstu identificirana kao Katarina Stubičanka, s nožem u vratu. Unesrećenu promatraju zaprepasteni muškarac i žena (i njoj saznajemo ime, Barbara Turanić) koja ju je zavjetovala Remetskoj iscjeliteljici, i tako joj *ishodila život*: »Puella nomine Catharina Stubicen(sis) ca/fu in cultrum incidens, / transixò gunure animam éxhalat, cui

Barbara Turanich â Thaumaturga / Remetan(sis) Vitam impetrat. 1663.« Ranger je i ovaj put s bakroreza izostavio personifikaciju Smrti kao kostura s kosom i klepsidrom, ali je položaj djevojke s jednom rukom položenom na dršku noža koji joj je probò vrat, a drugom nemoćno položenom na tlu citatan u svemu, osim u smjeru.

Na dvanaestom bakrorezu u *Pharmacopœa coelestis* prikazano je čudo iz 1665. godine, također s uslišanikom koji je dopremljen mrtav u Remete i tamo oživio (»§.95. Exanimis redivivus.«).⁵⁰ Ranger prenosi to rješenje, ali za drugo, znatno ranije čudo o Ahatu Prenneru, koji je u Remete dovezen mrtav iz Štajerske, a vratio se živ: »Achatius Prenner Stÿrus Mortuus huc ex Stÿria de= / vehitur, Ubi imploratâ à Suis Magnæ Matris Clementiâ / Vitâ deceptit. 1435.« I na bakrorezu i na slici tri pratitelja voze mrtvacu kroz krajolik na kolima prema Remetama, čija je veduta skicirana u daljini. Ranger je na bakrorezu obrnuo smjer kretanja i ponovno je zamijenio personifikaciju Smrti koja vuče kola s mrtvacem jednim od pratitelja.

Čudo koje je Eggerer naslovio »§.100. Dolor pedum sanatur.«⁵¹ s trinaestim bakrorezom, odnosi se na dva jednaka čuda iz 1666. godine u kojima su od boli u nozi ozdravljene Katarina Polečak iz Brdovca i Helena, kmetica grofa Nikole Erdödyja: »1666. Binæ mulieres geminum hoc anno obtinuerunt beneficium, earum una Catharina Pollechak, ex Berdovecz, & altera Helena nuncupata, ex Nova arce, Colona D Comitiss Emerici Erdeödi, (...)«, no taj prizor Ranger ne prenosi.

U sljedećem čudo »§.109. Mortuum reviviscit.«⁵² koje je u *Pharmacopœa coelestis* datirano 1668. godinom, imenovani su isti protagonisti i opisan isti događaj, koje Ranger prenosi, ali s datacijom u 1662. godinu. Eggerer pod četrnaestim bakrorezom piše: »1668. Puerum quinquennem Jacobum appellatum, dicti Michalis Versial, & Margaritæ conjugis, (...)«,⁵³ a Ranger potpisuje slikani medaljon tekstem:

18. Čudo s unesrećenom Katarinom Stubičankom iz 1663., bakrorez u: A. Eggerer, *Pharmacopœa coelestis* (1672.). Kloštar-Ivanić, franjevački samostan. (foto: S. C.)

The Miracle with the Injured Katarina Stubičanka from 1663, copperplate engraving in: A. Eggerer, *Pharmacopœa coelestis* (1672.). Kloštar-Ivanić, Franciscan monastery

19. Ivan Krstitelj Ranger, Čudo s unesrećenom Katarinom Stubičankom iz 1663., zidna slika, Remete, 1747. (foto: S. C.)

Ivan Krstitelj Ranger, The Miracle with the Injured Katarina Stubičanka from 1663, mural painting, Remete, 1747

»Jacobus, Filius Michaëlis Versial duab(us) / diebus totidemquè Noctibus iacens / exanimis, per Misericordiae Matrem / Remeten, fem re, fuscitatur. 1662.« U interijeru sobe na slikanom medaljonu prikazani su petogodišnji Jakov u postelji, otac Mihael kako kleči i sklapa ruke u molitvi i vizija Majke Božje Remetske. Na bakrorezu je soba rastvorena, pa se doimlje kao scenografija pozornice opremeljene kao mrtvačka soba – s lijesom, raspelom i svijećom. Na groblju uz crkvu s desne strane Smrt je već iskopala grob, što je Ranger sve izostavio, ali se kroz otvoreni zid otac utječe remetskoj viziji, i iz lijesa se diže Jakov, prevelik za petogodišnjaka.

Čudo s oživjelom utopljenicom »§.114. Mortua Puella reviviscit.«,⁵⁴ koje je ilustrirano posljednjim, petnaestim bakrorezom, datirano je i u Eggererovoj knjizi i u Rangerovu osliku 1669. godinom, no u likovnom se rješenju ne podudaraju. U odnosu na bakrorez, na kojemu je šest figura, Ranger

je protagoniste slikanoga medaljona sazeo: prikazuje oca Mihaela Klukarića koji klečeći moli viziju Majke Božje Remetske za život utopljene kćeri Barbare, a događaj je opisao na traci pod njim: »Barbara, Filia Michaëlis Klukarich Sztub= / cen, is, in Lacuna Submer, fa, àc post / duas horas inde extracta, per Matre(m) / Viventium Vitæ re, tituitur. 1669.«

Naposljedku, više desetljeća pavlinskih napora u promociji remetskoga svetišta – pisanih, slikanih, graditeljskih, kiparskih, pastoralnih, a zacijelo i diplomatskih – okrunio je papa Benedikt XIV. (17. kolovoza 1740. – 3. svibnja 1758.)⁵⁵ podijelivši novouređenoj Crkvi Majke Božje Remetske bulu s oprostom na sedam godina, kako navodi Kamilo Dočkal u popisu samostanskih isprava: »Anno 1747. Remethensi ecclesiae B. Mariae Virginis Ordinis S. Pauli primi Eremitae bulla indulgentialis ad septem annos concessa. Orig. (Acta Conv. Rem XIII. 13.)«.⁵⁶

Bilješke

- 1
MARIJANA SCHNEIDER, Likovni izvor za kulturnu povijest – zavjetne freske u Remetama, u: *Iz starog i novog Zagreba*, IV, Zagreb, 1968., 81. Autorica iscrpno analizira etnografske sadržaje slika i navodi dotadašnju bibliografiju o povijesti, gradnji i osliku remetske crkve. Tri odijeljena prizora u jednom medaljonu broji pojedinačno, pa navodi ukupno četrdeset i sedam prizora. S obzirom na to da je ispod njih zajednički potpis iz 1515. godine i da se radi o jedinstvenom čudu, razdijeljenom u tri pripovijedna prizora, može ga se brojiti i kao jedan.
- 2
U posljednjim desetljećima usporedi: MARIJA MIRKOVIĆ, Zidne slike u crkvi Majke Božje Remetske, u: *Kaj: Umjetničke znamenitosti crkve i samostana Majke Božje Remetske*, Zagreb, 1978., 45–54; ANTE SEKULIĆ, Remete. Pavlini u Hrvatskoj, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1986.; VLADIMIR DUGAČKI, VJEKOSLAV DORN, Svjedočanstva o čudesnim ozdravljenjima u likovnoj umjetnosti i književnosti kontinentalne Hrvatske, u: *Acta Facultatis medicae Fluminensis*, Rijeka, Medicinski fakultet, 1992., 131–138; MARIJA MIRKOVIĆ, Profani i pučki elementi u djelima baroknoga slikara Ivana Krstitelja Rangerera u: *Radovi Hrvatskog društva folklorista: Folklor i barok u Hrvatskoj*, II/III, Zagreb, 1995., 29–37.
- 3
IVAN KRSTITELJ KRAPAC, Samostan remetski. Historička crta, u: *Narodne novine*, XXXVI/105, Zagreb, ponedjeljak 9. svibnja 1870., 209v. To je završni dio feljtona koji je Krapac objavio u četiri broja *Narodnih novina* – 98, 103, 104 i ovaj, 105 – uvijek na naslovnici i na njezinoj poledini.
- 4
JANKO BARLÈ, Remete: povijesni podaci o samostanu, crkvi i župi, Tisak i naklada Marka Mileusnića, Zagreb, 1914., 34.
- 5
»Slike su zanimljive s narodopisne strane, jer prikazuju nošnju ljudi onoga vremena, a na nekima je naslikana i sama remetska crkva sa samostanom.« KAMILO DOČKAL, Samostan bl. Djevice Marije u Remetama, (tiskopis), Zagreb, Arhiv HAZU, XVI. 29b, 656. Dočkalovo djelo nije datirano, ali je u obliku koji čuva Arhiv HAZU posve priređeno za tisak. Pisano je morfološkim pravopisom, koji je bio službeno propisan od 1942. do 1945. godine. U njega su uneseni ispravci sukladno pravopisnim promjenama nakon 1945. godine. Najmlađa bibliografska jedinica koju navodi datirana je u mjesec studeni 1944. godine, pa se na osnovi navedenih podataka, iako bez datuma, Dočkalova povijest remetskoga samostana može datirati upravo u 1945. godinu.
- 6
Kronološki najstariju 1250. godinu slijede: 1435., 1515., 1573., 1600., 1609., 1626. (2), 1635., 1636., 1638., 1644., 1649., 1655., 1658., 1659., 1661. (2), 1662.(6), 1663., 1665., 1667., 1669., 1699., 1700., 1708., 1713., 1717., 172?., 1727., 1730., 1737. (2), 1741., 1742. [2], 1743., 1744. (2), 1747. Brojke u zagradama označuju koliko se puta pojedina godina pojavljuje u natpisima, odnosno broj oslikanih i opisanih čuda vezanih uz tu godinu.
- 7
Usp. IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Natpisi sredovječni i novovjeki na crkvah, javnih i privatnih sgradah i t. d. u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb, Knjižara Jugoslavenske akademije, Knjižara Dioničke tiskare, 1891., 199. Značenje natpisa za razumijevanje (i rekonstrukciju) ikonografskoga programa zidnih slika u svetištu i lađi obradila je MARIJA MIRKOVIĆ, Pokušaj rekonstrukcije ikonološkog programa Rangererovih fresaka u svetištu remetske crkve u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 12 (1986.), 193–221.
- 8
Usp. ANTE SEKULIĆ (bilj. 2), 75, bibliografija o izvorima za popis priora i vikara remetskoga samostana na stranici 72. Iste podatke donosi KAMILO DOČKAL (bilj. 5), 639, a on pak kao izvor za svoju kronologiju priora navodi: JAKOV JURISEVIĆ (?), Mater amabilis Maria Miraculosa Virgo Remetensis. In hoc exiguo libello clare proponitur cum sua origine et nonnullis miraculis per quendam Patrem Fratrem Ordinis S. Pauli primi Eremitae professum Monasterii Remetensis in tertium annum inhabitatorem anno Matris Virginis 1665. (rukopis), Zagreb, Arhiv HAZU, II. d. 104.
- 9
Usp. NICOLAUS BENGER, ANNALIUM EREMI-COENOBITICORUM ORDINIS PATRUM EREMITANUM S. PAULI PRIMI EREMEITÆ VOLUMEN SECUNDUM, DUOS IN LIBROS PARTITUM. Posonii, Typis Hæredum Royerianum, 1743., 92.
- 10
ANTE SEKULIĆ, Pisci povijesti pavlinskog reda, u: *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244–1787.*, katalog izložbe, (ur.) Đurđica Cvitanović et al., Zagreb, Globus, Muzej za umjetnost i obrt, 1987., 297.
- 11
U vodstvu pavlina nasljeđuje ga Stephanus XVII. Ordódy (1745.–1748.). Usp. ANTE SEKULIĆ, Pavlinski vrhovni poglavari, u: *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244–1787.*, (bilj. 10) 374. S Andrijom IV. Mužarem kao generalom Benger završava svoj *Catalogus Patrum Generalium, & Primorum Provincialium, Ordinis Sancti Paoli Primi Eremitæ*, nenumerirani dodatak II. toma *Annalium* (1743.), ističući posebno kako je taj doktor teologije iz hrvatske provincije uveo pavlinski red u Rusiju. Mužar je i pisac predgovara posvećena Josipu I. Njegova uloga u natpisu s kronogramom (1747.) na prigrađenoj kapeli, također posvećenoj Majci Božjoj Remetskoj, a porušenoj nakon potresa 1880. godine, dugo je zbuñjivala: »BENIGNA REMETENSIS VIRGO SIS PROPITIA IN VITÆ EPILOGO FRATRĪ ANDREÆ IN TVO ORATORIO PIE ET ENIXE TĪBI SVPLĪCANTĪ.« Usp. IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI (bilj. 7), 199. Marija Mirković razriješila je zabunu prepoznavši upravo u tom pavlinskom poglavaru i učenom pavlinskom doktoru teologije naručitelja i duhovnoga tvorca ikonografskih sadržaja zidnoga oslika. Usp. MARIJA MIRKOVIĆ (bilj. 2, 1978.), 50–53, i MARIJA MIRKOVIĆ (bilj. 7). Naime, ime *brata Andrije* – koje natpis navodi – dugo se provlačilo kao ime nekoga nepoznatoga pavlinskoga slikara, koji bi bio autorom slika u svetištu. U to je prvi posumnjao Željko Jiroušek. Usp. ŽELJKO JIROUŠEK, Stara pavlinska crkva i samostan u Remetama kraj Zagreba, u: *Jutarnji list*, 9634/XXVII, Zagreb, nedjelja 20. studenoga 1938., 18. Dočkal kao donatore slika iz 1747. godine u toj porušenoj kapelici navodi obitelj Patačić. Usp. KAMILO DOČKAL (bilj. 5), 672.
- 12
Usp. IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI (bilj. 7), 199.
- 13
ISTO.
- 14
ŽELJKO JIROUŠEK (bilj. 11), 18.
- 15
Usp. ANDREAS EGGERER, PHARMACOPÆA COELESTIS MARIA REMETENSIS, In Slavonie Regno SUB CURA FF. ORDINIS SANCTI PAULI PRIMI EREMITÆ, Fama & Miraculis CLARA Omnibus infirmis, Surdis, Cacis, Claudis, pauperibus pracipue, Medicinam quarentibus, gratuito impertiens. SUB HOC SYMBOLO Venite, qui non habetis argentum, properate, emite ab/que argento, & ab/que ulla commutatione. I/aiā 55., Gracii, Apud Haredes Ferdinandi Widman/stadij, Anno Millesimo Sexentesimo Septuagesimo Secundo (1672.). Konzultiran je primjerak koji čuva Franjevački samostan u Kloštar-Ivaniću RIL.-8°-20, a uvid i snimanje primjerka omogućio mi je pokojni župnik Slavko Bulaja OFM.
- 16
Citat u prijevodu prema: Biblija, (ur.) Jure Kaštelan, Bonaventura Duda, Josip Tabak, Jerko Fućak, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1996. (1974.), 752.

- 17
Usp. JANKO BARLÈ (bilj. 4), 43–48.
- 18
S desne je strane jedanaest posuda, jer posljednju zaklanja oblak, ali njezino je mjesto kompozicijski predviđeno. Natpisi na posudama »slikarski« su interpretirani, odnosno nisu čitljivi.
- 19
Identitet preostale dvojice nije naznačen i može se tek pretpostaviti (Hipokrat i Avicena?).
- 20
U Kabinetu grafike Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti nalazi se njegov bakrorez s prikazom katafalka »za pogreb grofa i zapovjednika Vojne krajine Ivana Herberta Auspergera u crkvi sv. Katarine u Zagrebu 1669. godine«. *Od svagdana do blagdana: Barok u Hrvatskoj*, katalog izložbe, (ur.) Vladimir Maleković, Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 1993., 420.
- 21
JOSIP MATASOVIĆ, Knez Lenard, Kaptoloma zagrebačkoga kramar, u: *Narodna starina*, 32/XII, Zagreb, 1933., 240, 241. Matasović je u članku reproducirao tri bakroreza.
- 22
Usp. HUBERT JEDIN, *Katolische Reformation oder Gegenreformation? Ein Versuch zur Klärung der Begriffe nebst einer Jubiläumsbetrachtung über das Trienter Konzil*, Luzern, J. Stocker, 1946.
- 23
»Sequuntur jam Histori ab anno 1600., quæ enim mirabilia dictum annum precesserunt, ea Vulcanus una cum Monasterio absumpsit, quamquam et ab eo anno plures transiliendi sint, non quod nil interea contigerit, sed forte nihil annotatum sit.«
- 24
KAMILO DOČKAL (bilj. 5), 675.
- 25
Usp. JAKOV JURIŠEVIĆ? (bilj. 8).
- 26
KAMILO DOČKAL (bilj. 5), 678, prijevod prema JAKOV JURIŠEVIĆ? (bilj. 8), pars III., caput IV.
- 27
ISTO.
- 28
ISTO.
- 29
»Porro quantum ad loci illius celebritatem attinet, non est in Regno universo, qui eidem et antiquitate et prodigiorum magnitudine conferri posse videatur.« – ANDREAS EGGERER (bilj. 15), 3.
- 30
Marija Mirković je svoju sumnju u Rangerovo autorstvo potkrijepila i historijatom atributivnih prosudbi: »Već je A. Schneider 1938. god. za njih rekao da su samo 'možebiti djela čuvenog pavlinskog slikara Ivana Rangera', a A. Deanović 1964. god. čak kaže da su one samo srodne Rangerovim. Jedino ih M. Schneider u svojim raspravama 1963. i 1968. godine, bez ograda pripisuje Ivanu Rangeru. Usporedimo li nesumnjivo Rangerove slike u svetištu i lađi s onima ispod kora, ili pak ako usporedimo medaljone pod korom s medaljonima koje je drugdje sigurno slikao Ivan Ranger (Ivan na Gorici, Purga Lepoglavska, Belec) ustanovit ćemo da su mnogi krajolici vrlo srodni, slikani jednakom svježinom; da su istovjetni i tipovi nekih likova (brkati muškarci pod korom i Ioannes Croata u Ivanu na Gorici, mlada djevojka s naslona lepoglavskih korskih klupa i likovi djevojaka na nekim medaljonima), ali da shematizirane kompozicije, ponavljanje šabloniziranih pokreta i gotovo pučko razigrani kolorit mnogih medaljona ukazuje na prisutnost još jedne suradničke ruke. Stoga te slike ne možemo izravno pripisati Rangeru, ma da su, po svemu sudeći,
- morale nastati pod njegovim vodstvom i na osnovi njegova koncepta.« MARIJA MIRKOVIĆ (bilj. 11), 53, 54.
- 31
ANDREAS EGGERER (bilj. 15), 23. Dimenzije bakroreza variraju oko 110 x 70 mm.
- 32
Ni u jednom medaljonu Ranger nije preuzeo kostur kao alegorijsku figuru Smrti, koja se u bakrorezima Eggererove knjige često javlja.
- 33
ANDREAS EGGERER (bilj. 15), 27.
- 34
ANDREAS EGGERER (bilj. 15), 30.
- 35
ANDREAS EGGERER (bilj. 15), 32.
- 36
ANDREAS EGGERER (bilj. 15), 36 (tekst), 37 (bakrorez).
- 37
O odjeći usp. MARIJANA SCHNEIDER (bilj.1), 100–107.
- 38
Identifikacija mjesta nije posve sigurna, možda Želin-Čiče, kasnije Erdedski Lekenik, kroz koji protječe istoimeni potok Lekenik. Dva susjedna Lekenika, Turopoljski i Erdedski (Želin-Čiče), doista su podijeljena kao Gornji i Donji, no to ne odgovara identifikaciji *Superiori Ziche*, kako piše Ranger, jer bi to bio naziv prvoga, koji nije bio u posjedu Erdödyja. Usp. EMILIJ LASZOWSKI, *Povijest Plem. općine Turopolja nekoć Zagrebačko polje zvane, I.*, Zagreb, Tiskom Antuna Scholza, 1937., 357.
- 39
ANDREAS EGGERER (bilj. 15), 42.
- 40
ANDREAS EGGERER (bilj. 15), 43 (tekst), 44 (bakrorez).
- 41
ANDREAS EGGERER (bilj. 15), 61 (tekst), 62 (bakrorez).
- 42
»U kršćanskoj ikonografiji Sotona i zli dusi prikazuju se u mnogo oblika i to kao: (...) nakazni životinjski hibrid, koji su srednjovjekovni teatar i srednjovjekovna ikonografija sveli na burleskno i karikaturalno, na 'vragolije'. Srednjovjekovni đavli ovoga tipa neodjeveni su, dlakavi, kose raskuštrane u čupercima i plamićcima, usta su im prorezana od uha do uha, strše im šiljate uši, imaju kozje noge s papcima poput antičkih satira, na glavi im rastu rogovi, na rukama i nogama često imaju čaporke umjesto nokata, rep im je poput majmunova, a krila poput šišmiševih. Oni hodaju i lete. Obično su crne boje (...).« BRANKO FUČIĆ, *Sotona*, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolicke zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb, Sveučilišna naklada Liber, Kršćanska sadašnjost, Institut za povijest umjetnosti, 1979., 541. U slikarstvu na dasci Ranger slika čudovišne figure kao napasti jednoga od najštovanijih pustinjaka, na ukladi s prikazom *Sv. Antuna opata* u nizu na korskim sjedalima pjevališta u Lepoglavi (1737.), također u srednjovjekovnoj ikonografskoj tradiciji. Manje demonske figure na slikanim medaljonima u Remetama istovjetne su s grifonom na grbu Štajerske koji nosi kao atribut na štitu alegorijska figura te regije, u podlučju trijumfalnoga luka bočne kapele u Župnoj crkvi sv. Martina u Donjoj Voći (1745.). Veliki zmaj u svetištu Kapele sv. Jurja (1750.) u Purgi suvremenije je protumačen i slikarski raskošan, ali je ikonografski također vezan uz srednji vijek.
- 43
»Non ha voluto Michelangnolo seruare il commune vso di pittori di far gli Angeli con l'ale, & i Demoni neri con la coda, e corna lunghe, ilche non mi piace, non si potendo conoscere ageuolmente gli vni, da gli altri.« GIOVANNI ANDREA GILIO, *Dve dialogi di M. Giovanni Andrea Gilio da Fabriano*, Firenze, S.P.E.S., 1986. (1564.), 107v.

- 44
Dimenzije drvoreza su oko 100 x 125 mm. Prije prvoga putovanja u Italiju, u vrijeme mladenačkih *Wanderjahre*, Dürer ih je izradio četrdeset i pet za izdavača Micheala Furtera u Baselu. Drvorezi su kao ilustracije pratili izdanje izvorno francuskoga djela *Livre du Chevalier de la Tour Landry pour l'enseignement de ses filles* (1371.–1372.) u njemačkom prijevodu Marquarta von Steyna. Među njima su opisana i čudotvorna uslišanja, poput djevice spašene iz bunara po Božjoj milosti (»Eine Jungfrau, die in den Brunnen gefallen ist, wird durch Gott gerettet«) ili čuda u kojem se odsječena glava viteza, iako odvojena od tijela, ispovijeda svećeniku (»Das abgeschlagene haupt eines Ritters beichtet einem Priester«). Usporedi: *Albrecht Dürer 1471 bis 1528: Das gesamte graphische Werk Druckgraphik*, (ur.) Wolfgang Hutt, Marianne Bernhard, München, Verlag Rogner & Bernhard, 1971. (1970.), 1295.
- 45
Usp. *Albrecht Dürer 1471 bis 1528: Das gesamte graphische Werk Druckgraphik* (bilj. 44), 1300, 1301
- 46
JURAJ HABDELIC, O. A. M. D. G. Pervi otca naslega Adama greh, Stampano v nemskom Gradcu, Pri oduetku Widmanstaduissa, 1674., 272.
- 47
ANDREAS EGGERER (bilj. 15), 47.
- 48
ANDREAS EGGERER (bilj. 15), 50 (tekst), 51 (bakrorez).
- 49
ANDREAS EGGERER (bilj. 15), 54 (tekst), 55 (bakrorez).
- 50
ANDREAS EGGERER (bilj. 15), 68 (tekst), 69 (bakrorez).
- 51
ANDREAS EGGERER (bilj. 15), 72.
- 52
ANDREAS EGGERER (bilj. 15), 78.
- 53
ANDREAS EGGERER (bilj. 15), 78.
- 54
ANDREAS EGGERER (bilj. 15), 81 (tekst), 82 (bakrorez).
- 55
Usp. JOHN NORMAN DAVIDSON KELLY, *The Oxford Dictionary of Popes*, Oxford, New York, Oxford University Press, 1986., 296–298
- 56
KAMILO DOČKAL (bilj. 5), 581.

Summary

Sanja Cvetnić

Visual and Written Sources for the Painted Medallions Depicting Miracles of Our Lady of Remete by Ivan Krstitelj Ranger at Remete

On the vault under the choir and on the walls of the entrance to the church that used to be the monastery church of the Pauline order, Ivan Krstitelj Ranger originally painted 59 medallions, of which 45 have been preserved. They are dedicated to the history of miracles related to the pilgrimage site of Our Lady of Remete, which is situated in the church. The depicted events date from »ca. 1250« until 1747, the latter also determining the date of their completion. The author has identified a part of Ranger's sources in a manuscript collection of miracles that occurred at Remete, probably compiled by the prior of the monastery, Jakov Jurišević, under the title *Mater amabilis* (1665), in which he lists 94 miracles from the beginning until the year of compilation, as well as in the *Pharmacopœa coelestis* (1672), a history containing 116 miracles that took place in the 17th century, in the period from 1600–1670, which the prior of the monastery of Olimje, Andreas Eggerer, printed in Graz. Eggerer's work is illustrated with 16 copperplate engravings: one on the title page and 15 scenes visually representing miracles. Ranger also used them, as a model or just inspiration, in his solutions for the medallion frames and decoration, as well as in his visual narration. At the time when he began painting the church of Remete, which is dated with a chronogramme inscription (1745), the prior of the monastery at Remete was Hrizostom I. Križ (elected in August, 1743), while the provincial was Nikola Bengner (also elected in 1743), who also mentions the miracles of Remete in his history of the order, entitled *Annalium eremi-coenobiticorum* (1743), printed at Pozsony. The supreme general of the Pauline order in the period from 1739–1745 was Andrija IV Mužar, who had himself been the prior of the monastery at Remete in his youth (1719–1721 and 1729–

1731), and in the mentioned list of names it is possible to identify those Paulines who elaborated the programme of paintings at Remete together with Ranger in 1745. The programmatic purpose of the painted medallions and their public role determined the choice of miracles and of individual visual interpretations. Although the above-mentioned written sources record events that feature some of the greatest noble families, Ranger does not mention them in such a public place. In his representation of demonic figures, he adapts his visual expression to the widely understood iconography from an older visual tradition. Thus, we find a similar depiction of evil spirits 250 years earlier, in the woodcuts of Albrecht Dürer (1493), since their iconographic immutability in the painted medallions ensured the clarity of pastoral teaching about the importance of caring for the soul, a sort of *ars bene moriendi*, which they also bear. Nevertheless, Ranger even in the narrow space of the low entrance to the church, bound by the large number of commissioned medallions and his programmatic tasks, found the way to show his skills of a baroque illusionist artists, which he also proved at Olimje, Lepoglava, Belce, Donja Voča, and other large paintings of church interiors. At Remete, he supplied the painted *stucco*-frames and decorations with shadows, cast in the logical direction with respect to the genuine sources of light, doors and windows. Besides, he especially lavishly decorated the medallions on the central axis, thus accentuating them additionally.

The efforts of the Pauline order to achieve the promotion of the pilgrimage church at Remete were crowned in 1747, with a papal bull of indulgence granted by Pope Benedict XIV.

Key words: Ioannes Baptista Ranger, mural painting, 18th century, Remete, iconography, pilgrimage